

علی محمد مخلص:

علی محمد مخلص په پښتو کی د روښانی غورځنگ له نومیالیو شاعرانو او لیکوالو څخه دی. هغه د ابابکر کندهاری شینواری زوی دی.

ابابکر د احداد او الهداد (رشید خان) هندوستان ته لاړ. ابابکر هم د هغه په ډله کی و. نوموړی د پښتو شاعر او لیکوال و. د ((مراة العارفين)) او ((سراج العارفين)) د کتابونو مؤلف دی.

علی محمد مخلص په غلب گو مان د ۱۰۱۵ او ۱۰۲۰ هـ. ق. کلونو په شاوخوا کی زیږیدلی دی. خپرونکی وائی چی هغه به یا په کندهار او یا هم په تیرا کی زیږیدلی وی چی د روښانی او عسکری مرکز و او د هغه د مور پلارگنی س

سیمه وه. مشهور اثر ئی د بایزید روښان ((حالنامه)) ده چی په فارسی ژبه لیکل شوی او د شعرونو دیوان ئی د پرویز مهجور خویشکی په همت چاپ او خپور شوی دی. یوه منثور رساله ئی هم د هندوستان په کتابتونونو کی پیدا شویده.

د علی محمد مخلص د مړینې دقیقه نیټه نه ده څرگنده، خو د هغه د دیوان او حالنامه کی د پېښو له بیان څخه ئی د مړینې نیټه د ۱۰۸۰ هـ. ق. حدود اټکلولی شو.

اتنولوجی (اتنوگرافی): د بشر د توکم او نژاد په باب علمی څیړنو ته ویل کېږی.

سلیمان ماکو او د هغه ((تذکره الاولیاء))

سلیمان ماکو د پښتو د لرغونې دورې پیاوړې لیکوالی دی. هغه د ((تذکره الاولیاء)) په نوم یو ډیر مهم اثر په پښتو نثر لیکلی دی، له بده مرغه تمه ل کتاب ئی لاس ته نه ده، ر غلم او د ازه، د پیر څ پانې ئی د ارواښاد استاد پوهاند بی بی، ران پیاوړې او خبرتی شوی دی.

سلیمان ماکو د بارک خان صابزی ماکو زوی دی چی د کندهار په ارغستان کی اوسیده. دی پخپله وائی چی په (۶۱۲ هـ) تللی وم او د پښتونخوا په غرو او رغو کی گرځیدم. تر دغه سفر وروسته سلیمان ماکو په دی بریالی شو چی د پښتو د نامتو لویانو د ژوند په باب د ((تذکره الاولیاء)) په نوم یوه تذکره ولیکی.

د تذکره الاولیاء په هغو اوو پاڼو کی چی زموږ لاس ته راغلی دی ددغو شاعرانو او لیکوالو احوال پکی راغلی دی.

۱- بیټ نیکه ۲- ملکپار غرشین ۳- شیخ اسماعیل ۴- قطب الدین بختیار

د سلیمان ماکو د نثر څو ځانگړتیاوی داسی شمیرلای شو:

۲- دغه نثر روان او خوږ دی، بی له کرکچ او کربلیچ دی.

۳- د اوردو جملو پر خای، لنډی لنډی جملی کاروی. یوه جمله په بله پوری نه تری.

۴- د طبیعی مکالمی او روانو خبرو اترو بڼه لری.

۵- جملی ئی غوڅی، خرگندی او واضح دی.

۶- که څه هم د پارسی کلمات ډیر نه راوړی او زیاتره پښتو سوچه او نږه کلمی لیکي.

۷- د سلیمان په نشر کی تر فارسی د عربی ژبی اثر هم ډیر او دروند بنکاری او ددی علت هم دادی چی عربی په دغو وختو کی د پښتنو درسی او دینی ژبه وه او که به چا له علمه سره مینه درلوده. هغه به عربی زده کوله.

۸- په دی نشر کی د فعلونو تکرار هم لکه د نورو ژبو د لرغونو نثرونو په څیر تر سترگو کېږی او کله خو په پرله پسې ډول زیات فعلونه په مکرر ډول راوړی، لکه (بختیار په پښتو سندرې کېږینه، اوښی توپوینه، خدای ته ناری کېږینه، غلبلی کېږی. پارکی لږینه)

۹- دغه نشر که څه هم مسجع نه دی، خو لکه د نورو ژبو پخوانی نثرونه کله کله وزن لرونکی او مسجع کلمات لری د فعلونو په پای کی یو (نه) د وزن او ترنم لپاره نښلولی دی.

حکایت

نوشیروان چی په عدل او انصاف کی مشهور و، یوه ورځ بنکار ته وتلی و، څه یی وژلی وو. کباب ئی کاوه. مالگه حاضره نه وه. خدمتگار ئی کلی لره واستاوه چی ورشه مالگه په بها راوړه چی بد رسمی ونشی، کلی به خراب شی. چا وویل: پ دا هومره مالگه راوړل به څه خرابی کېږی. دی وی: بنیاد د ظلم اول لږ و، هر څوک چی حاکمان کېدل، په وار وار ئی زیاتاوه، تر دی حده ورسیده.

پښتو ولسی ادبیات

که مور ادبیات په دی لوست کی په دوو عامو څانگو وویشو، نو دغه دوه څانگی ئی (لیکلی یا تحریری ادبیات) او (نالیکلی یا ولسی او شفاهی ادبیات) دی. * په لیکلی ادب کی هغه لیکلی او دیوانی ادبیات راځی چی وخت په وخت د ځانگړو لیکوالو یا شاعرانو او ناظمانو په قلم لیکل شوی او په دیوانی او کتابی بڼه تر مور رارسیدلی دی.

- په شفاهی یا ولسی ادبیات بیا د هغه ولس غږ دی چی له لیک او لوست څخه لیری پاتی وی او دغه سندرې چی په حقیقت کی د خلکو سندرې دی او د ولس ادبیات دی، سینه په سینه په شفاهی بڼه د

ترتیب کوونکی: پرویز دانش

پښتنو د تاریخی ولسی میراث په توگه تر دی دمه رارسیدلی او یوه برخه ئی د راټولوونکو او د فولکلور د څیړونکو له خوا راټوله شوی ده.

- څیړونکو د پښتو د ولسی ادب منظومه برخه هم په دوه ډوله ویشلی ده. یوه برخه ئی (عامی سندرې) او بله برخه ئی (ځانگړی یا خاصی سندرې) دی. د لومړی برخی ویناوال څرگند نه دی او په ټول ولس پوری اړه لری، خو د دویمی برخی ویناوال ئی څرگند دی او هغه ولسی شاعران دی. په عامو سندرو کی دغه بیلابیل برخی شاملی دی. د میندو سندرې: لکه اللو للو، پیشو – پیشو مه راځه د غرو (پلانکی) جان داسی ویده لکه گوډی د رنجو. یا منظوم چپستانونه، د ماشومانو سندرې، د وړو مشاعرې، کپسی او نور.....
- په خاصو سندرو کی دغه برخی رایی: مقامونه، چاربیټی، بدلی، بکتی، لوبی، کپسی، داستانونه او نور.....

• بنکار ندوی بوللـه:

بنکار ندوی د پښتو لرغونی شاعری یوه وتلی څیره ده. هغه په شپږمه هجری پیری کی په غور کی او سیده. محمد هوتک په پته خزانه کی د هغه د ژوند لنډ حالات لیکلی.

په شعر کی قافیه:

قافیه: قافیه هغه ډول (یا سره ورته) یا همغږی کلمی دی چی د مصراع په پای کی رایی او تکراریری. په قافیه کی مهمه خبره د همغږی ده، هغه کلمی چی دغه همغږی په رامنځته شوی وی د قافیی کلمی بلل کېږی. قافیه عربی کلمه ده، په لغت کی وروسته ته وائی، په اصطلاح کی هغه علم دی چی د دورونو له وروستیو هم آهنگیو (همغږیو) څخه بحث کوی.

د نظم اساسی رکن وزن دی او قافیه د شعر اساسی رکن نه گڼل کېږی، بلکی قافیه د نظم یو عارضی رکن دی، ځکه موږ په ډیرو ژبو کی داسی شعرونه گورو چی قافیه نه لری ((لکه آزاد او سپین شعرونه)).

دور: دور په لغت کی پیر، دوران، حرکت، څرخیدن، دیو شی پخپل ځای حرکت او او گرځیدن ته وائی، په اصطلاح کی د بیت یا نظم له پیل څخه د لومړی هماهنگی تر پایه پوری یو دور دی، په مصراع او غیر مصراع کی دورونه توپیر پیداکوی.

که د یو بیت هره مسره (نیم بیټی) قافیه ولری نو دا بیت له دوو دورو څخه جوړ شوی دی او مصراع بیت دی، که دیو بیت هماغه وروستی مسره قافیه ولری نو دا بیت یو دور لری او غیر مصراع دی. ردیف هم په دور کی رایی.

((روی)) د قافیی هغه توری دی چی له هغه پرته د قافیی همغږی نه رایی. دا په حقیقت کی د قافیی د همغږی د برخی (کلمی) لومړی توری وی.

د حرکت لمخې روی په دوه ډوله ده:

مطلق روی: که چېری د روی توری حرکت ولری، مطلق روی ورته وائی.

مقید روی: که چېری د روی توری حرکت ونه لری مقید روی ورته وائی.

هغه قافیی چی ردیف ورپوری نه وی نښتی، مجرد قافیی بلل کېږی.

هیڅ نقصان د ساده حسن و جمال نشته د افتاب په رخسار هم خط و خال نشته

چی بدل ئی په کچکول د مهتاب خوان کړ
اعتماد د زمانی په کمال
نشته

نښتولوی زمانی په کوم سبب یم لکه ژبه خود زما
پر و بال نشته

د گجل لکی ئی گوره شوخی سترگی په دا هسی خوبی شاخ د غزال
نشته

هره لار ئی اژدهادی جهان نغری و بورجل ته ئی د هر چا مجال نشته

چی گره ئی د کوکب د کار وانه کړه ولی نه وائی ناخن د هلال
نشته

افروخته وی پکی تل د حسن شمع د خاطر غونډی فانوس د
خیال نشته

شیدا گوره هر طرف گلگونی اوښی

هیڅ خندا په دا بهار کی امسال نشته

ادبیات د اسلام د سپیڅلی دین له نظره:

اسلام ادب زیاتی ځانگړتیا لری یو شو ئی لاندی راوړل کېږی:

۱ - عقیدوی او اخلاقی مسوولیت

۲ - دنده او رسالت

۳ - بشپړتیا او هر اړخیزوالی

۴ - ریښتینولۍ

۵ - رغندتوب او مثبت لوری ته کتنه

د خوشحال بابا دستار نامه:

تاسی به د خوشحال خان خټک دغه شعر خامخا اوریدلی وی:

چی دستار تار تری هر ی ه زار دی

د دستار ستر ستر په شپه مار دی پر دغه شعر یو کتاب خبری کېدای شی

((دستار نامه)) د خوشحال خان خټک هغه اثر دی چی په پښتو نشر ئی لیکلی دی.

دغه منشور اثر په ۱۰۷۶هـ.ق. کال کی خوشحال بابا د هند د رنتبور په زندان کی لیکلی دی. دغه وخت دی د مغولی واکمن اورنگزیب په امر په رنتبور کی بندی و. چی پخپله وائی په دی وخت کی په زندان کی یوازی وم هیخ کتاب راسره نه وو چی تری گټه واخلم.

د کتاب د لیکلو نیټه ئی په دی مسره کی بنودلی ده:

بس دی محنت د بیلخانه

چی ددی کلمو ابجدی ارزښت (۱۰۷۶هـ.ق.) کېږی.

په ((دستار نامه)) کی له سریزی ورسته په دوو بابو یا څپرکو کی د مشرتابه لپاره د شلو هنرونو او شلو خصلتونو لړل تشریح شوی دی. دغه شل هنره او شل خصلته په دی ډول راغلی دی.

اول هنر د ځان د پیژندگلوۍ، دویم هنر د علم چی نسب کمال باله شی، دریم هنر د خط، څلورم هنر د شعر نظم پنځم هنر د تیر اندازی دی، شپږم هنر د آب بازی، اووم هنر د آسب بازی، اېم هنر د بن ر، نهم هنر د شجاعت، لسم هنر د سخاوت ورکول، یوولسم هنر د معاشرت، دولسم هنر د اولاد د تربیت دی، دیارلسم هنر تادیب د خدم دی، څوارلسم هنر د اسباب د معشیت، پنځلسم هنر د زراعت، شپاړسم هنر د سوداگری د تجارت، اوولسم هنر د تحقیق د نسب، اتلسم هنر د علم موسیقی، نولسم هنر د نرد د شطرنج دی، شلم هنر د نقاشی د تصویر دی.

د خصلتونو په باب شل خصلتونه لازمی بلل شويدي:

اول خصلت د مشورت دی، دویم خصلت د عزم، دریم خصلت د خاموشي دی، څلورم خصلت هنر د راستي، پنځم خصلت د شرم د حيا دی، شپږم خصلت د خلقت دی، اووم خصلت د مروت دی، اتم خصلت د عفو و کرم، نهم خصلت تمیز د تانی، لسم خصلت د عدل د انصاف دی، یوولسم خصلت د توکل دی، دولسم خصلت د تربیت، دیارلسم خصلت د خوف د رجاء دی، څوارلسم خصلت د د ملک د انتظام، پنځلسم خصلت د همت دی، شپاړسم خصلت د حلم، اوولسم خصلت د غیرت دی، اتلسم خصلت د حزم د احتیاط، نولسم خصلت د طاعت او شلم خصلت د استغفار دی.

رنتبور: په هندوستان کی د هغه وخت یو مشهور زندان و چی خوشحال بابا پکی بندی و .

ابجد: د شمیر و یو ځانگړی ډول دی، زموږ په کلاسیکه شاعری کی د وخت او نیتو لپاره کارول کېږی. داسی هر توری د یو عدد (شمیر) لپاره کارول کېږی. کله چی د یو بیت توری ددغه ټاکلو عددونو په شمیر سره جمع شول نو یوه ځانگړی نیته یا کال تری جوړیږی. د ابجد ټول توری په لاندی ډول دی:

ابجد، هوز، حطی، کلمن، سعفص، قرشت، ثخذ او ضغط. او شمیر ئی داسی دی:

ا	ب	ج	د	هـ	و	ز	ح	ط	ی
۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰
ک	ل	م	ن	س	ع	ف	ص	ق	ر
۲۰	۳۰	۴۰	۵۰	۶۰	۷۰	۸۰	۹۰	۱۰۰	۲۰۰
ش	ت	ث	خ	ذ	ض	ظ	غ		
۳۰۰	۴۰۰	۵۰۰	۶۰۰	۷۰۰	۸۰۰	۹۰۰	۱۰۰۰		

قلمی پانگه:

قلمی پانگه هغو نسخو یا کتابونو ته ویل کېږی چی په لاس لیکل شوی او خطاطی شوی وی.

هغه لاملونه چی دغه زموږ قلمی پانگه ئی د تباهی سره مخ کېده.

۱: زموږ په ولس کی د زده کړی او سواد د کچی ټیټوالی ددی لامل شوی دی چی خپله زموږ خلک خپلی دی پانگی ته پاملرنه ونه کړی. او وخت په وخت ئی له لاسه وتلی، په قبرونو او سمخو کی ئی تر خاورو لاندی کړی او آن سوزولی ئی دی.

ترتیب کوونکی: پرویز دانش

۲: د کورنیو جگړو او بهرنیو یرغلونو په لړ کې جنگ جگړو هر څه تباہ کړی دی. او دغو جنگ جگړو زموږ ډیر ادبیاو کلتوری میراثونه او قلمی پانگی له منځه وړی او تباہ کړی.

۳: له بده مرغه موږ د اوږدو ناخوالو بهیرونو هم خپلو کلتوری او ادبی میراثونو راټولو او تنظیمولو ته نه یو پریښی.

تر اوسه پوری د (۳۰۰۰) شاوخوا پښتو قلمی کتابونو څرگ لگیدلی دی. تر ټولو زیاتی نسخی د پیښور په پښتو کی اکاډمی کی خوندي دی، چی شمیر ئی (۵۲۰) نسخو ته رسیږی. او ورپسی د افغانستان د علومو اکاډمی کتابتون رایی چی چی (۱۷۷) پښتو قلمی کتابونه پکی ساتل کږی. او د فغانستان په ملی ارشیف کی (۱۲۶) نسخی خوندي دی.

په بهرنیو هیوادونو کی تر ټولو زیاتی پښتو قلمی نسخی د انگلستان په کتابتونو کی خوندي دی چی شمیر ئی (۱۶۹) نسخو ته رسیږی. د هند په کتابتونونو کی (۱۴۴) او د پخوانی شوروی په کتابتونونو کی (۵۰) نسخی خوندي دی.

په دغو نسخو کی د تالیف لمخی ډیره زړه نسخه د سلیمان ماکو ((تذکره الاولیاء)) ده چی تر ۱۶۱۲هـ.ق. کال وروسته تالیف شویده.

او د کتابت لمخی ډیره زړه نسخه د پیرروبنان ((خیرالبیان)) ده چی ۱۰۶۱هـ.ق. کال کی خطاطی شویده. او هغه اثر چی ډیری زیاتی نسخی ئی په لاس کی دی د اخوند درویزه ((مخزن الاسلام)) دی چی تر ۳۰۰ زیاتی نسخی ئی پیدا شویدی.

او دغه راز ډیری قیمتی نسخی د خوشحال خان خټک د خپل لاس لیکلی دیوان دی چی پر ۱۰۹۹هـ.ق. کال ئی کتابت کړی او د محمد هوتک پټه خزانه ده چی په ۱۳۰۳هـ.ق. کال کی ئی کتابت تر سره شویدی.

عبدالحمید مومند

له بده مرغه د پخوانیو شاعرانو په څیر ئی د زوکړی او مړینی دقیقی نیټی نه دی معلومی. خو په دی وروستیو کی څیړونکو معلومه کړه چی حمید بابا د پیښور – کوهات سړک او باړی روډ پر بڼی غاړه پراته کلی ماشوگر (ماشو) کی زیږیدلی دی. د پخوانیو څیړونکو لمخی ئی ژوند تر ۱۱۴۵هـ.ق. پوری باوری و، خو د هغه د شرغه الاسلام نومی کتاب په پیداکېدو سره سم، معلومه شوه چی تر ۱۱۴۸هـ.ق. کال پوری خو ژوندي و، ځکه چی کتاب ئی هم په همدی کال پای ته رسولی دی. مزار ئی د ماشو (یا ماشوگر) په لویه هدیره کی دی.

د حمید مومند په آثارو کی ده لاندی کتابونه تر اوسه پیدا شوی او خپاره شویدی:

ترتیب کوونکی: پرویز دانش

۱- دیوان: د حمید دیوان د اټکل لمخی د هغه په پخپل ژوند کی راټول شویدی، په ادبی کړیو او محافلو کی (درو مرجان) په نوم هم یاد شویدی. عبدالحمید مومند وروستی چاپ شوی دیوان تر ټولو بشپړ دیوان دی چی (۲۹۰) غزلی، قصیدی، یو مخمس، یو ترکیب بند، او دوه څلوریزی لری چی د بیتونو شمیر ئی (۲۹۳۲) ته رسیږی.

۲- شاه او گدا: د حمید بابا یو زیارل شوی منظوم داستانی اثر دی. او د فارسی نه ئی پښتو ته اړولی دی. شاه او گدا په فارسی ژبه د هلالی چغتائی اثر دی.

۳- نیرنگ عشق: دغه اثر په فارسی ژبه د مولانا محمد اکرم غنیمت په قلم لیکل شوی او حمید مومند په خوږه او روانه شاعرانه ژبه پښتو کړی دی.

۴- شرعۃ الاسلام: دغه اثر په عربی ژبه لیکل شویدی او لیکوال ئی د بخارا مفتی امام الواعظ محمود بن ابی بکر الحنفی دی. حمید مومند د پیغمبر (ص) د سنتو په اړه په پښتو نظم ژباړلی دی. ددغه کتاب بشپړه نسخه چی ۱۵۰۰۰ بیته ده تر اوسه نه ده پیدا شوی، خو نیمائی کتاب ئی چی اوس تر لاسه شوی بیتونه ئی (۷۳۶۰) ته رسیږی.

هلالی چغتائی: د نهمی هجری پیری د پای او لسمی هجری پیری د پیل شاعر دی، هلالی چغتائی د پارس په آستر آباد کی زیږیدلی دی، او په هرات کی لوی شویدی خپل نوم ئی بدرالدین دی، په ۹۳۶هـ. ق. کال وژل شویدی.

هندي مکتب یا سبک: دا چی په فارسی یا پښتو ادب او شاعری کی د هند مکتب اصطلاح سمه ده که د هندي سبک، څیړونکی بیلابیل نظرونه لری. ارواښاد محمد حیدر ژوبل د هندي سبک ځانگړنی داسی شمیرلی دی:

۱- باریک مضمونونه، پیچلی افکار، غیر طبیعی خیالونه، خاصی استعاری، کنائی او تشبیه گانی او ډیره زیاته خیالبافی.

۲- له ژوند نه شکایت، د ژوند د کرغیړو اړخونو بیانول.

۳- د اغراق او مبالغی په ډول د غم، درد او خپگان څرگندولو ته تمایل.

۴- ویار او غرور او په شعر کی د خپل مقام په لوړتیا فخر کول.

۵- له حده زیاته مبالغه او اغراق.

انتقادی متن: پخوانیو شاعرانو دیوانونو د انتقادی متن ترتیب دی ته وائی چی د بیلابیلو قلمی او چاپی نسخو څخه یو داسی متن برابر شی چی کره او سم وی. خو په حقیقت کی له بیلابیلو نسخو ډیر کره نسخی برابر او ته انتقادی متن وائی.

احمد شاهي شهنامه

احمد شاهي شهنامه د وخت د پيښو په اړه يو منظوم اثر دی. چي د احمد شاه بابا په امر د هغه د مهال يو شاعر حافظ گل محمد مرغزي ليکلی او په ۱۱۷۶هـ.ق. کال ئي بشپړي کړيدي.

شهنامه: شهنامه هغه اثر ته ويل کېږي چي تر ډيره حماسي بڼه لري، د واکمنانو، اميرانو، پاچاهانو، او پهلوانانو د حالاتو او پوځي کارنامو په اړه کښل کېږي. او يوازيني قلمي نسخه ئي د انگلستان په بریتيش موزيم کي ساتل کېږي.

حافظ گل محمد مرغزي د زوکړي ځای او څارپوڅو مېنه مرغزه کلی دی، چي د پيښور شمال شرقي لورته د صوابي په شاوخوا کي واقع دی. په ۱۱۲۶هـ.ق. کال زيږيدلی او د شهنامې د بشپړولو په کال ئي ۱۱۷۶هـ.ق. عمر ۵۰ کالو ته رسيدلی و، ژوند ئي تر ۱۱۷۹هـ.ق. کال پوري باوري و. او د شهنامې د ټولو بيتونو شمير ۴۰۰۰ ته رسېږي.

احمد شاهي شهنامه ۳۶ بحثونه او فصلونه لري. او د مثنوي په بڼه ليکل شويدي او د هري مصري سيلابونه ئي اته او کله کله نهه دي.

د پښتو ادبياتو او سني (معاصره) دوره

په افغانستان کي په ۱۲۸۲هـ.ق. کال کي او په ۱۸۷۰م کال کي لومړي مطبعه فعاله شوه. په افغانستان کي لومړي معلومه جریده شمس النهار نومیده په ۱۲۹۰هـ.ق. کال او ۱۸۷۴م کال کي خپره شوه.

د امير حبيب الله خان په وخت کي لومړي د مولوي عبدالرؤف کندهاري په مشري د ((سراج الاخبار افغانستان)) په نوم جریده خپره شوه، چي د يوي گڼي وروسته ئي د خپريدو لږي بنده شوه. او ورپسي د ژورناليزم پلار محمود طرزي په مشري د ((سراج الاخبار افغانيه)) د جريدې خپروني د پښتو ادب پر وده لوي اغيز وکړ.

په ۱۹۰۳م کال کي په کابل کي ((حبيبيه بنوونځي)) جوړ شو،

ترتیب کوونکی: پرویز دانش

د مشروطیت غورځنگ په افغانستان کی ۱۹۰۵م کال کی پیل شو. او معاصر ادب په لره پښتونخوا کی د ۱۹۱۰م کال شاوخوا د (افغان) جریدی په خپریدو سره پیلیری.

په افغانستان کی د سراج الاخبار د دویم ځل (۱۹۱۱م) کال کی په خپریدو سره د معاصر ادب بنسټ کېښودل شو.

غنی خان – نه هیریدونکی شاعر

غنی خان د خان عبدالغفار خان زوی دی، په ۱۹۱۴م کال کی د پښتونخوا د هشنغر په اتمانزو کی زیږیدلی دی. په ۵ کلنۍ کی ئی مور له نړۍ سترگی پټی کړی او پلار ئی د ژوند اوږده کلونه د هندوستان د انگریزی حکومت په زندانونو کی تیر کړل.

لومړی زده کړی ئی د اتمانزو په آزاد ښوونځی کی ترسره کړی. په ۱۹۲۵م کال کی د هندوستان پارلمان ته انتخاب شو او ښه وځلید. د هندوستان له بیا ویشلو وروسته غنی خان و نیول شو او ۶ کاله د پاکستان په زندانونو کی تیر کړل.

د غنی خان شعرونو لاندی ټولگی چاپ شویدی:

۱- د پنجرې چغار: دا د غنی خان د شعرونو لومړی ټولگه ده، د زندان له فریادونو ئی جوړ کړی دی. او په ۱۹۵۳م کال کی دغه مجموعه د هرپور په جیل کی بشپړه کړیده، او په ۱۹۵۶م کال کی په پېښور کی چاپ شویده.

۲- د غنی خان پلوشی: دا مجموعه په ۱۳۳۹م کال کی په کابل کی د پښتو ټولنی لخوا چاپ شویده.

۳- پانوس: دغه کتاب په ۱۹۸۷م کال کی په پېښور کی چاپ شویده، د پنجرې چغار او پلوشی سر بیره پکی نور نوی شعرونه هم راغلی دی.

۴- د غنی کلیات: د غنی د شاعرۍ کلیات په ۱۳۶۴هـ. ش. کال په کابل کی چاپ او خپاره شویدی.

دغه نومیالی شاعر په ۱۹۹۶م کال کی په پېښور کی له نړۍ سترگی پټی کړی.

سبک: هغی ځانگړی لاری ته ویل کېږی، چی د یو کار د ترسره کولو او د یو څه شی په جوړولو کی کارول کېږی. اسلوب او قاعده ئی هم گهلی شو. په حقیقت کی سبک د یو اثر او یا یو لیکوال د آثارو د ځانگړنو او مشخصاتو ټولگه ده.

فلسفی شاعر: غنی خان یو لیکوالو په دی نامه هم یاد کړی دی. د هغه ډیر شعرونه د یو ډول لیونی بغاوت بیلگی دی چی فلسفی رنگ هم لری. له همد کبله ځنیو لیکوالو لیونی فلسفی بللی دی.

طنزیه شعر: هغه شعر ته ویل شوی چی د طنز او مزاح رنگ ولری. په دغه ډول شعرونو کی ژور اجتماعی او انتقادی مطالب د خندا او ټوکو په قالبونو کی رانغاړل کېږی.

په بهر کی د پښتو پوهان

د اتلسمی میلادی پېړۍ په وروستیو کی پښتو ژبی، ادب، باریخ او کلتور ته د استعماری ځواکونو (څار روسیې او انگریزانو دواړو) پاملرنه را اووښتی وه.

په روسیه کی د پښتو په باب کارونه لومړی په جرمنی ژبه شروع او بیا پکی انگریزی ژبه هم داخله شوه.

په ۱۷۹۱م. کال کی د گولډن شتیت پښتو جرمنی قاموس هغه وخت د روسیې په پلازمېنه ((سنت پترزبورگ)) کی خپور شو. د کلا پروت هغه اثر چی په جرمنی ژبه (د افغانانو ژبه) په نوم خپور شویدی.

بوریس اندریویچ ډورن: په ۱۸۰۵م. کال کی په جرمنی کی زیږیدلی او هلته ئی لوړی زده کړی په ختیځ پوهنه کی ترسره کړی. په روسیه کی د څارکوف او پترزبورگ په پوهنتونونو کی د ختیځو ژبو استاد او بیا د پترزبورگ د عمومی کتابتون مشر و. د نوموړی په برکت په روسیه کېد پښتو ژبی د تدریس لړۍ پیل شوه. د ډورن ((پښتو منتخبات)) د ډیر ارزښت وړ اثر دی.

هنری جورج راورټی: دا په ۱۸۲۵م. کال کی په انگلستان کی زیږیدلی او په ځوانۍ کی ئی په هندوستان یو شمیر ژبی زده کړی او کله چی پښتونخوا ته تبدیل شو، خپله ټوله پاملرنه ئی پښتو ژبی ته واړوله. پښتو انگلیسی قاموس او د ((گلشن روه)) په نوم کتابونه ئی د ډیر ارزښت وړ دی. په گلشن روه کی له سریزی وروسته د نظم او نثر څو بیلگی راغلی دی.

هنری والتر بیلینو: په ۱۸۳۴م. کال کی په هند کی زیږیدلی دی. د پښتو او پښتنو په اړه ئی زیات آثار لیکلی دی. ((پښتو گرامر)) او ((پښتو ډکشنری)) ئی ترټولو مشهور دی نور ډیر آثار ئی هم لیکلی دی.

تور برن: تور برن په بنو کی د برتانوی هند د حکومت د یو مامور په توگه کار کاوه. وروسته ئی دپښتنو له ژوند، فولکلور، متلونو، کپسو او سندرو سره ځانگړی مینه پیدا شوه. هغه ئی راټول او په ۱۸۷۶م. کال کی ئی د ((بنو - زموږ افغانی سرحد)) په نوم چاپ او خپر کړ.

جیمز ډار مستهر: دغه ختیځ پوه او پښتو پوه په ۱۸۴۹م. کال کی په فرانسه کی زیږیدلی دی. په پاریس کی ئی په ادبیاتو کی تر دکتورا پوری زده کړی وکړی. په ۱۸۸۶ — ۱۸۸۷م. کلونو کی په هند کی د

ترتیب کوونکی: پرویز دانش

ژبنيو پلټنو دنده وروسپارل شوه. په بمبئي، پېښور او هزاره کي ئي څيړني ترسره کړي. د نوموړي مهم اثر ((د پښتو د شعر هار و بهار)) نومېږي.

پروفیسر مارگن سټیرن: په ۱۸۹۲م. کال کي په ناروي کي زيږيدلي دی او د اروپا په بيلابيلو پوهنتونونو کي ئي د هندو اروپائي ژبو د تدريس چاري پرمخ بيولي. د پښتو ژبي د څيړني په موخه ئي افغانستان ته سفرونه وکړل.

اضافي معلومات

روسي څاران: د روسي له واکمنانو څخه و کورني سلسله ئي د څارانو په نامه ياديږي. (څار) د (تزار) پ نامه هم ياد شوي خو اصلي بڼه ئي په روسي ژبه کي (څار) دی.

ستراتيژيکه ساحه: دغه اصطلاح هغو سيمو ته کاروله کېږي، چ د جغرافيايي موقعيت له پلوه ډيره مهمه ويږه د افغانستان او پښتونخوا موقعيت ته له جغرافيايي پلوه ځکه د ستراتيژيک موقعيت سيمه ويله کېږي چي د هندوستان – منځني آسيا او چين تر منځ پرته ده.

الف جانه خټک

دا په ۱۹۲۷م. کال کي د پښتونخوا د کوهانپ په احمدی بانډه کي زيږيدلي ده. تر اتم ټولگي پوري ئي زده کړي وکړي او نوري منظمي زده کړي تری پاتي شوي. او وروسته ئي په شخصي توگه زده کړو ته دوام ورکړ او تر ماسټري پوري ئي زده کړي وکړي. او ډيره موده د ښوونکي په توگه د نجونو په يوه ښوونځي کي دنده تر سره کړيده.

عاطفه: هغه رواني اغيز يا غبرگون دی چي له بهرنيو څيزونو، چارو او پېښو سره د مخامخ کېدلو په وخت کي په ذهن کي رامنځته کېږي لکه: محبت، شوق، کېنه، قهر او نور.....

له تاريخ نه مخکي دوره: دا هغه دوره ده چي ليک يا خط نه و ايجاد شوي. په تاريخي څيړنو کي ددغي دوري څيړل ځکه ډير اهميت لري او ستونزمن کار دی چي ليکلي اسناد ئي نشته.

خيال بخاري: اروابناد خيال بخاري د پښتو تکړه ليکوال و. د پېښور د پښتو اکېډمي له نوميايو څيړونکو څخه و. د ژبنيو او گرامري څيړنو په برخه کي ئي ډير کار کړيدی.

شفیق او پښتو لنډه کپسه:

محمد موسی شفیق د افغانستان نومیالی شاعر، عالم، سیاستوال، او لیکوال و. د ننگرهار د کامی اصلی اوسیدونکی دی، او پخپله په ۱۳۰۸هـ.ش. کال په کابل کی زیږیدلی دی، د لومړنیو او ثانوی زده کړو وروسته ئی په شرعیاتو، حقوقو او سیاسی علومو کی په مصر او امریکا کی د ماسټری تر درجی لوړی زده کړی وکړی. او د سفیر، وزیر او صدراعظم دندی تر سره کړی او په ۱۳۵۷هـ.ش. کال کی د سردار داود خان په کودتاه کی شهید کړای شو.

لاندی آثار ئی چاپ شویدی:

۱- پیغام (د شعرونو ټولگه)

۲- عبقریان (د لنډو کپسو ټولگه)

۳- د ننگرهار شاعران.

د شفیق د لنډو لیسو یوه ټولگه د ((عبقریان)) په نوم په ۱۳۴۶م. کال په کابل کی خپره شویده. په دغه مجموعه کی په دری ژبه د هغه یوه لنډه کپسه د ((عبقریان)) تر سر لیک لاندی او دغه نوری خلور پښتو لنډی کپسی خپری شوی دی، ((هفته کودک))، ((ډاکټر صاحب))، ((دتمی کاوران)) او ((برکت)) دغه ټولی کپسی هغه په ۱۳۳۸ او ۱۳۳۹هـ.ش. کلونو کی لیکلی دی.

د شفیق د لنډو کپسو ځانگړنی:

۱- د لنډو کپسو نثر ئی داستانی دی.

۲- د طنز برخه ئی مهمه ده او د طنز مالگه د هغه په ټولو کپسو کی شته.

* - **جامی**: په افغنستان کی دری ژبی د کلاسیکو ادبیاتو نومیالی څیره ده. بشپړ نوم ئی نورالدین

عبدالرحمن جامی و. په هرات کی زیږیدلی او د ژوند دوران ئی له (۸۱۷خخه تر ۸۹۸هـ.ق.) کال پوری دی. په آثارو کی ئی د بهارستان زیات شهرت لری.

په پښتو کی ناول لیکنه:

ناول کلمه انگلیسی ده او ویل کېږی چی د ایټالیائی (نو ویلا) څخه اخیستل شویده، چی د (نوی یا کوچنی) په معنی ده.

په اروپائی هیوادونو کی د ناول پر خای د رومان اصطلاح کارول کپری، خو موږ دلته دواړه د واحد داستانی اثر لپاره کاروو.

د رومان د حجم په اړه بیلابیل نظرونه ورکړل شوی دی. چی له دیرش څخه تر څلویښت او پنځوس زره کلمو پوری کم حد ورته ټاکل شویدی، او تر دی هم زیاتیدلای شی.

لومړی دوه ژباړل شوی ناولونه چی نقش نگین یا ((مرآة العروس)) او ((توبه النصوح)) دواړه ناولونه په اردو ژبه د هند د نومیالی لیکوال او شاعر ډپتی نذیر احمد خان په قلم لیکل شویدی. مرآة العروس د ((نقش نگین)) په نامه په ۱۸۷۷م. کال کی ژباړل شوی او په ۱۹۵۷م. کال په پېښور کی چاپ شویدی، د ارواښاد میا حسیب گل کاکاخیل لخوا او توبه النصوح په ۱۹۰۴م. کال کی ژباړل شوی او په همدی کال کی چاپ شوی هم دی، د ارواښاد میا محمد یوسف کاکاخیل لخوا په پښتو ژبه ژباړل شویدی.

او د ډپتی احمد خان د اردو ژبی لومړی ناول لیکوونکی گنل کپری.

په کوزه پښتونخوا کی په پښتو کی لومړی ناول د پیاوړی لیکوال سید راحت زاخیلی په قلم شوی د ((نتیجه عشق)) یا ((ناول د ماه رخی)) په نوم کښل شوی او په ۱۹۱۰م. کال کی په پېښور کی چاپ شویدی.

په ۱۹۵۰م کال کی د صاحبزاده محمد ادريس ((بیغله)) نومی ناول چاپ شو.

په ۱۹۵۷م کال کی د اشرف درانی لیکلی ناول د ((زرکی سترگی)) په نوم خپور شو.

او ۱۹۵۷م کال کی د حمزه شینواری ((نوی چپی)) نومی ناول چاپ شو.

دلته په پښتو ژبه لومړی لیکل شوی ناول د برهان الدین کشکی په قلم ژباړل شوی او په ۱۳۱۷هـ.ش. کال کی خپور شوی دی.

ویکتور هوگو د فرانسی نومیالی لیکوال

ویکتور هوگو په ۱۸۰۲م. کال د فرانسی په ختیخ (بیزانسون) کی زیږیدلی دی. نیکه ئی د یو داسی بزگر زوی و چی د (نانسی) په ښار کی ترکانی هم کوله. پلار ئی په پوځ کی خدمت کاوه او تر جنرالی تر درجی ورسید او د هوگو مورد یو بیړی وان لور وه.

لومړی ئی په پاریس کی زده کړی پیل کړی او وروسته ئی په ریاضی، شعر او لاتینی ژبه کی بی ساری پرمختگ وکړ. او په پاریس کی ئی له یوی پوځی کورنی سره اړیکی پیدا کړی او په دی کورنی کی د (ادل) په نوم له یوی نجلی سره مینه پیدا شوه او په پای کی ئی ورسره واده وکړ.

ترتیب کوونکی: پرویز دانش

هوگو د پاریس په دارالفنون کی زده کړو ته دوام ورکړ، همدلته ئی خپل لومړی شعرونه وویل: لومړنیو شعرونو ئی د ښوونځی جایزه وگټله. د فرانسی یو نومیالی شعر او لیکوال (شاتو بریان) هغه ته د یو (عالی ماشوم) نوم ورکړ.

د خپل ورور سره ئی پنځلس ورځنی مجله هم خپره کړه. چی په دی مجله ئی خپل نوم او نوری ډیری مقالی خپری کړی، او د دربار ستاینی ئی هم وکړی او د پاچا له لوری ورته جایزی هم ورکړل شوی او د دوو زرو فرانکو تنخواه یوه دنده هم وروسپارل شوه.

هغه د خپل فکر لپاره د ((کرمول)) په نوم یوه ډرامه او د ډرامی سریزه لیکلی. دغه ډرامه او سریزه ئی دومره اهمیت پیدا کوی چی په فرانسه کی د روماننیزم د ادبی مکتب پیل گڼل کېږی.

په ۱۸۴۱م. کال کی هوگو له دری ځلی ماتی وروسته د فرانسی د اکاډمی په غړیتوب ومنل شو. د فرانسی پاچا له هوگو سره ځانگړی دوستی لرله.

په ۱۸۴۸م. کال کی په فرانسه کی اړ و دوړ شروع شو. او د یو بل نامتو شاعر پواسطه ((لامارتین)) د هوگو په مرسته وړاندیز وکړ چی یو موقت حکومت دی جوړ شی او دی پکی د وزیر په څوکی وټاکل شو. او د سلطنت ضد ډلو کلک ملگری شو، او له همدی نیټی وروسته ئی د فرانسی له پاچا ناپلیون سره دښمنی پیل شوه.

کله چی ناپلیون پاچا شو غوښتل ئی چی یو قوی گوند جوړ کړی، نو په دی گوند کی هوگو د ناپلیون سره مخالفت پیل کړ، خو ناپلیون بریالی شو د هوگو په گډون ۸۴ تنه د عامه امنیت د تخریبوونکو په نوم له فرانسی څخه تبعید کړل. هغه لومړی بروکسل او بیا انگلستان ته لاړ او هلته ئی د ((ژرسی)) او ((کرنسی)) په جزیرو کی د تبعید عمر تیر، او په دی وخت کی ئی خپل په زړه پوری اثار ولیکل.

په ۱۸۷۰م. کال کی له ۱۹ کلن تبعید وروسته فرانسی ته راستون شو، او په ۱۸۸۵م. کال کی د ۸۳ کالو په عمر مړ شو.

په لیکل شوو کتابونو کی ئی ((بینوایان)) زیات شهرت لری. او نور مهم ئی په لاندی ډول دی:

هغه سپری چی خاندی، د خزان پانی، بدمرغان، مکافات، انتقام، سمندری کارگران او یو شمیر نور.....

د روماننیزم ادبی مکتب:

د نړی په مشهورو کی ځینی ئی دادی: کلاسیسیزم، روماننیزم، سمبولیزم، ریالیزم او نور..... روماننیزم ادبی مکتب د اتلسمی پېړی په پیل او نولسمی پېړی په پای کی په اروپا کی راڅرگند شو. مخکښان ئی په اروپا کی ویلیامبلیک او کاریج، په جرمنی کی: گویته او شیلر او په فرانسه کی ویکتور هوگو، شاتو بریان او لامارتین دی. خپرونکو ۱۸۳۰م. کال د ادبی انقلاب کال گڼلی دی.

مقاله څنگه و لیکو؟

مقاله، لیکنی ته وائی، خو هغه لیکنه چی نسبتاً لنډه وی. مقاله په نشر سره هغه لیکنه ده چی لیکونکی ئی د یوی ځانگړی موضوع او مطلب د څرگندولو لپاره لیکي. په مقاله کی لیکونکی د خپل نظر وړ ټکی بیانوی.

مقاله له رسالی (یا کتاب گوټی) سره له دوو اړخونو څخه توپیر لری. لومړی دا چی د رسالی په نسبت د مقالی لمن لنډه – تنگه ده. بله خبره داده چی د رسالی په پرتله د مقالی مخاطبین او مینه وال زیات دی.

د دوه ډوله مقالو لیکلو ته مو باید فکر وی:

عامی یا عادی یا اخباری مقاله: ددغو مقالو لوستونکی مخاطب وی، او د داسی لیکنو مینه وال عام خلک دی ډیر لوستونکی لولی او ډیره تخصصی او ځانگړی بڼه نه لری.

ددی مقالی له لیکلو مخکی باید دغو ټکو ته پام وکړی:

۱- موضوع مو باید د وخت مطابق مهمه او ارزښتمنه وی او په خپله به هم باوری یاست چی نوی به وی.

۲- د موضوع له انتخاب وروسته باید هغو ټکو ته پام وکړی چی دهمدی موضوع په لیکلو کی مو مطرح او څرگند کړی وی. او له همدی باید هدف هم څرگند کړی او د هدف لپاره باید سندونه، فکتونه (فاکتونه یا سندونه) او حقایق له ځان سره یاداشت کړی.

۳- د مقالی له لیکلو مخکی باید یو چوکاټ د مقالی لپاره په یو کاغذ کی جوړ کړی او تر څو اصلی ټکی پکی ولیکی او فکر پری وکړی.

۴- موضوع ته اوږدی سریزی مه ورکوی، مستقیماً خپل مطلب ته راشی، لومړی د خپلی موضوع په اړه خبری وکړی او بیا وروسته تفصیل ورکړی.

۵- له یوی موضوع څخه بلی او له بلی موضوع څخه بلی موضوع ته ټوپونه مه وهی، یعنی له خپلی اصلی موضوع څخه مه بهر کږی. بیا لوستونکی در سره تنگیری.

۶- خبری باید ډیری سختی او پیچلی نه وی. په څومره اسانی سره چی کولای شی خپل مطلب بیان کړی، او د خپلی موضوع لپاره دلایل راوړی، تر څو موضوع بڼه واضح شی او لوستونکی ستاسی د اصلی هدف د پیداکولو لپاره پر خپلو مغزو فشار رانه وړی، او یا دی ته اړ نه شی چی بیا بیا ئی ولولی.

۷- د خپلی موضوع تسلسل، د خپلی لیکنی تسلسل او د خپلو خبرو تسلسل در څخه گډوډ نه شی، کوښښ وکړی، چی هر څه په ترتیب سره بیان کړی.

ترتیب کوونکی: پرویز دانش

۸- په لیکنه کی د کلماتو په لوبو پسې مه گرځئ. دی ته ساده ټکو کی لفاظی وائی او تاسو باید هڅه وکړئ چی له لفاظی، څخه ځان وساتئ. موضوع د بیان په ډول یا الفاظو کی داسی مه رانغاړئ چی و غواړئ مقاله مو په اصطلاح ډیره نغاړلی راشی. نه په دغو مقالو کی غوڅه خبره غوره ده.

۹- کله چی لیکنه مو بشپړه کړه، یو ځل بیا ئی په غور او دقت ولولئ. لازم سمون پکی راولئ. بیا ئی هم د لوستونکی په توگه په انتقادی نظر ولولئ او هر کله چی ډاډه شوی چی په لیکنه کی مو خپل هدف ته رسیدلای یاست او لوستونکو ته به هم خپل مطلب ورسولای شی، نو بیا د خپریدو نیت وکړی.

علمی یا څېړنیزه مقاله:

علمی مقالی په خپله تخصصی لیکنی او څیړنی دی. دغه مقالی زیاتره په یوه علمی خانگه کی د متخصصو کسانو له خوا لیکل کېږی او پر څیړنیز اړخ ئی ټینگار کېږی.

د یو علمی او څیړنیز مقالی لپاره لاندی ټکو ته پام وکړی:

۱- د پر له پسې لوستلو (مطالعی) وروسته د یوی داسی موضوع انتخاب چی ستاسو په نظر نوی وی، که څیړنی پری شوی وی او نیمگړتیاوی لری او غواړی چی د موضوع په اړه نوی ټکی څرگند کړی، نو دغه موضوع د زیات لټون او مطالعی غوښتنه کوی.

۲- ټول هغه کارونه چی د همدی موضوع په اړه ستاسو د مخه شویدی په دقت سره ولولئ او په لازمو برخو تری یادښتونه واخلی او له دغو یادښتونو په مقاله کی تری گټه واخلئ، یادښتونه په یوه جلا کاغذ کی لیکئ. پر پاس څنډه به د یادښت موضوع لیکئ. بیا به یادښت لیکئ او په پای کی به د کتاب نوم، لیکوال، د چاپ کال، وخت او د یادښت شمیره لیکئ. چی بیا به اخلیکونو کی تری گټه اخیستل کېږی.

۳- د یادښتونو له بشپړیدو وروسته د خپلی مقالی لپاره یو چوکاټ جوړ کړئ. د موضوع تسلسل ته لازم غور وکړی، او پر چوکاټ بیا نظر واچوی.

۴- خپله لیکنه په پوره غور او دقت سره ولیکئ.

۵- خپله لیکنه بیا ولولئ، سمونه پکی وکړئ او هر کله چی پر خپله لیکنه ډاډه او باوری شوی نو مقالی د خپریدو لپاره وسپاری.

پوهاند عبدالحی حبیبی لیکوال او څېړونکی

ترتیب کوونکی: پرویز دانش

عبدالحي حبيبي په ۱۲۸۹هـ.ش. كال په كندهار ښار كې زيږيدلى دى. د كندهار په ښوونځيو كې ئى لومړنى زده كړى وكړى. بيا په كندهار كې د ((طلوع افغان)) جريدې مرستيال او ورپسې ددى جرندي د مسؤل چلوونكى په توگه وټاكل شو، لس كاله ئى دغه جريده وچلوله.

د كابل د ادبياتو پوهنځى د تاسيس سره سم ئى نوموړى لومړنى رئيس وټاكل شو.

په ۱۳۲۷هـ.ش. كال كې د كندهار د خلكو لخوا د ولسي جرگې غړى شو. پوهاند له علمي، ادبي، او ملي خدمتونو وروسته په ۱۳۶۳هـ.ش. كال كې د ثور په شلمه نيټه په كابل كې له نړۍ سترگې پټې كړې او په ((شهادى صالحين)) كې خاورو ته وسپارل شو.

دلته ئى د ځينو كتابونو نومونه اخلو:

د پښتو ادبياتو تاريخ ((دوه ټوكه))، افغانستان بعد از اسلام، پښتانه شعراء (لومړى ټوك)، نومر كې مؤرخين، جنبش مشروطيت د افغانستان، د پښتو ادب په تاريخ كې قصيده. د افغانستان پيښليك، تاريخ افغانستان او

اوستا:

اوستا د آريائي زړو ژبو له ډلې څخه ده چې اوس مړه شوى ده. اوس مړه شويده. دغه ژبه د (زند) په نوم هم ياده شويده. څرنگه چې د زردبښتى دين، مذهبي كتاب اوستا نومېږي. او دا د نوموړې ژبې او دين په باب يوازينى راپاتى مستند كتاب دى. نو دا ژبه هم د اوستا په نوم ياده شوه. او له پښتو سره زياته ورته او نږدې ده.

شراب يا الكول

د شرابو زيانونه په لاندې ډول دي:

- ۱- د هاضمې په سيستم كې د سرطان مرضونه رامنځته كېږي.
- ۲- د يني يا ځيگر د سرطان سبب كېږي.
- ۳- د خبټې (معدې) پړسوب رامنځته كوي.
- ۴- د زړه ټكان زياتوى او د زړه د حملو سبب كېږي.
- ۵- اعصاب سخت كمزورى كوي او حافظه له منځه وړي.
- ۶- د انسان عمر لنډوي.
- ۷- بى اشتهاى رامنځته كوي.

د شعر په اړه څرگندونې

د شعر په اړه بیلابیلی نظرئ دی:

* شعر هغه کلام دی چی وزن او تخیل ولری.

✓ آزاد شعر هغه شعر دی چی قافیه پکی حتمی نه ده، وزن ئی په عمومی ډول د یو شعر په کلیت کی په پام کی نیول کېږی. او وزن ئی د د کومی ټاکلی بیلگی تابع نه دی. په آزاد شعر کی وزن د یو ډول طبیعی آهنگ او موسیقی تابع وی.

✓ سپین شعر بیا هغه شعر ته ویل کېږی چی قافیه ونه لری.

د شعر په تعریفونو کی په ځانگړی ډول دغه ټکی په پام کی نیول کېږی.

((تخیل، جذبات (یا احساسات) بنکلا، عواطف، خوند، مفکوره (په بله معنا د واقعیت انگازه او نور....))

((* شعر په وزن لرونکی ژبی سره د مفکوری او تخیل عاطفی ترکیب ته ویل کېږی.))

ادبی کره کتنه

ادبی کره کتنه د ادبی آثارو د هر اړخیزی ارزونی په معنا ده چی د دغو آثارو بنکلاوی، ارزښتونه او نیمگړتیاوی په نښه کوی. د ادبی کره کتنی له لاری لوستونکی پوهیږی چی کووم ادبی اثر عالی، ځلاند او پیاوړی، کوم منځنی او کوم یو کمزوری دی؟

د کره کتونکی دنده داده چی لوستونکی ته څرگنده کړی چی په دی یا هغه ادبی اثر کی مهم ارزښتونه، لوړی بنکلاوی او پیاوړتیاوی کومی کومی دی، یا ددغه اثر او هغه اثر کمزورتیاوی او نیمگړتیاوی کومی دی؟

او مهمه خبره داده چی کره کتونکی کولای شی خپل احساسات داسی مهار (قابو یا په خپله ولکه کی راوستل) کړی چی دیو ادبی اثر اساسی ارزښتونه تری پټ پاتی نه شی.

لاندی ټکو ته تم کېږو تر څو کره کتونکی دنده باندی پوهه شو.

۱- د کره کتونکی اصلی موخه داده چی هر هغه څه چی لیکل شوی او موجود دی باید تحلیل او توصیف کړی، بیلابیل اړخونه ئی وڅیړی او د بیلابیلو برخو اړیکی ئی وارزوی.

۲- ادبی کره کتونکی باید ددی څنگ له بنکلا پوهنی، ټولنپوهنی او ارواپوهنی سره هم اړیکی له پامه ونه غورځوی.

۳- ادبی کره کتونکی د ادبی بهیر په وده او بشپړتیا کی پوره ونډه لری.

خیرونکو د ادبی کره کتنی لپاره لاندی دری شرطونه لازم گهلی دی.

۱ ذوق ۲- پراخ ادبی معلومات او اطلاعات ۳- تجربه او زیات تمرین

۱- ادبی ذوق: د ادبی اثارو د پیاوړتیا او نیمگړتیاوو د څرگندولو غوره عامل دی. ذوق له دوو برخو جوړ دی، فطری استعداد او بل ادبی او هنری تربیت چی اکتسابی (زده کېدونکی) بڼه لری.

۲- هغه څوک چی بڼه ادبی ذوق ولری، که چېری د زیاتی مطالعی، لوستنی او څیړنی ستونزی پر ځان ومنی، کولای شی د ادبی اثارو غوره ارزونکی او کره کتونکی شی.

۳- کره کتونکی ته لازمه ده چی د کره کتنی کار ته د یو عادی او سرسری کار په سترگه ونه گوری، پرله پسې تجربی ترلاسه کړی، بیا بیا تمرین وکړی او وتوانیږی چی یو بڼه کره کتونکی شی.

د ادبی کره کتنی ځینی ډولونه په لاندی ډول دی:

سنتی نقد، تاریخی نقد، فلسفی نقد، فورمولیستی (شکلی) نقد، ارواپوهنیز نقد، اجتماعی نقد او نور.....

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**